

HALÁSZ ÁGNES

POLITIKAI KONJUNKTÚRACIKLUSOK

A tanulmány a politikai konjunktúraciklusok elméleti fejlődésével foglalkozik, kezdve a kiindulópontot jelentő modellektől, az elmúlt évek kutatási eredményeivel bezárólag. Vizsgálja azokat a tényezőket, amelyek az empirikus eredmények eltérő volta mögött meghúzódhatnak, valamint néhány új fogalmat és megközelítési módot is bevezet. A szerző ezenkívül szemezget az elmúlt évek irodalmában „újítónak” tekinthető elemzésekből, azonosítva ezáltal néhány további tényezőt, amelyeket érdemes lehet a későbbi kutatásokba bevonni.

1. BEVEZETÉS

A politikai konjunktúraciklusok (political business/budget cycles – röviden PBC) elméletével széles körű szakirodalom foglalkozik a hetvenes évek óta. Ennek oka egyrészt, hogy a téma azóta sem veszített aktualitásából, másrészt pedig – talán túlzás nélkül állítható –, hogy ahány modellt, annyi tesztet, ahány tesztet, annyi eltérő eredményt találunk. Ennek köszönhetően a PBC elmélete állandóan napirenden van, és egyelőre hiányzik egy átfogó, legalább néhány neves közgazdász konszenzusán alapuló általános megállapítás. Ez a tény lehetővé és érdekessé teszi az eddigi kutatások eredményeinek rövid összegzését, valamint annak vizsgálatát, milyen tényezők húzódnak meg az eltérő empirikus eredmények mögött. A fejlett országokban nem sikerült egyértelműen bebizonyítani empirikusan a PBC relevanciáját, ami azonban – hipotézisünk szerint – nem feltétlenül jelenti azt, hogy nincs is jelen. Egyrészt azt feltételezzük, hogy a fejlett országokban rejtett ciklikusság található, ahol a fiskális manipuláció formája a költségvetés szerkezeti átrendeződése. Másrészt a fejlett és kevésbé fejlett országok empirikus eredményei közötti különbség okát vizsgálva azt gondoljuk, hogy az intézményrendszer meghatározó szereppel bír az eltérések kialakulásában. Végül megemlítünk néhány, az elmúlt néhány évben született tanulmányt, amelyek „újítónak” vagy „újszerűnek” tekinthetőek, mivel újfajta, korábban nem alkalmazott magyarázó tényezőket vonnak elemzés alá.

2. ELMÉLETI HÁTTÉR

2.1. A NORDHAUS- ÉS A HIBBS-MODELL

A politikai konjunktúraciklus-elméletek kialakulását és fejlődését két bázismodell alapozza meg, amelyek a többi elmélet kiindulópontját jelentették. A *William D.*

Köszönettel tartozom témavezetőm, Prof. Dr. Csaba László támogatásáért és hasznos észrevételeiért. A tanulmányban megfogalmazottak a szerző véleményét tükrözik. A fennmaradó hibák vagy tévedések a szerzőt terhelik.

Nordhaus [1975] nevével fémjelzett ún. *opportunistista modell* (opportunistic model) hagyományosan a csökkenő Phillips-görbe által keretbe foglalt, a munkanélküliség és a várt infláció közötti fordított kapcsolatra épít. A választók minél alacsonyabb inflációban és munkanélküliségben érdekeltek, míg az önérdékkövető politikusokat kizárólag újraválasztási ambícióik hajtják. Választások előtt így a politikai vezetők a gazdaság ösztönzésével növelhetik a foglalkoztatottságot, míg annak inflatorikus hatásai csak később jelentkeznek. Mivel a választók nem előrelátóak, valamint rossz az emlékezőképességük, így a kedvezőbb makrogazdasági teljesítményt a kormányzat javára írják. A modell kulcseleme, hogy a kormányzat képes a reáltényezőkre hatni. [Drazen 2006] Továbbá alapfeltevése, hogy a szavazók nem racionálisak, mivel nem képesek érzékelni, hogy a politikusok szisztematikusan becsapják őket; választások előtt túlpörgetik a gazdaságot, majd egy restriktív politikával hűtik azt. A szavazók az expanzió jutalmaként ismételten bizalmat szavaznak a választásokon, figyelmen kívül hagyva a múltbeli tapasztalatokat. [Alesina 1988: 15] A modell fő gyengéje egyrészt a szavazói attitűddel kapcsolatos, másrészt pedig, hogy a fiskális politikával nem számol a PBC magyarázása során. A modell tesztjei azt mutatták ki, hogy az aggregált gazdasági feltételek – főleg az egy főre jutó kibocsátás vagy jövedelem – szignifikáns hatással bírnak a választói mintákra. Ugyanakkor számos országban nem figyelhető meg, hogy a gazdasági tevékenység növekedése összefüggésben állna a közelgő választásokkal, míg a választásokat követően az infláció erősödése viszont igen. [Drazen 2001: 83–85] Majd idővel az elemzések górcsővébe fiskális politikai elemek is bekerültek, úgy mint az államháztartási hiány vagy a kormányzati fogyasztás.

A másik nagy bázismodell, az ún. *pártelvű modell* (partisan model) *Douglas A. Hibbs* [1977] nevéhez fűződik. A választói várakozások azonos megítélése mellett a pártelviségre építő elmélet abban különbözik az opportunistista modellektől, hogy míg előbbiben az ideológiai különbség nem játszott szerepet, addig az utóbbi alapja a baloldali és jobboldali politikai attitűd közötti különbség kivetítése a gazdaságpolitikai célkitűzésekre. Nevezetesen, hogy a politikai színezettől függ az adott kormány inflációra és munkanélküliségre vonatkozó preferenciája. A Hibbs nevével fémjelzett modellben a baloldali pártok magasabb gazdasági aktivitásért cserébe magasabb inflációs rátát hajlandóak elviselni, mint a jobboldal. Így összességében egy baloldali kormány nagyobb hajlandóságot és hajlamot mutat az expanzív monetáris politikára. Az e különbségek által okozott gazdasági fluktuáció a modellben a Phillips-görbén való elmozdulással jelenik meg.

A két nagy modell közül a további vizsgálódás tárgyát elsősorban Nordhaus opportunistista modellje képezi, – s mint ahogy később látni fogjuk – a további irányzatok hangsúlya is erre tevődött. A pártelvű modell talán túlzott mértékben leegyszerűsíti a fiskális politika reálgazdasági hatásait a választási időszakokban a konkrét ideológiai preferenciarendszer megfogalmazása által. Márpedig, ha általában véve valóban helytálló lenne a modell alapfeltevése, akkor talán joggal lenne elvárható a(z) – egyelőre hiányolt – konszenzuson alapuló általános közgazdasági megállapítás.

Alesina és *Roubini* [1992] az OECD országok idősorait vizsgálva – néhány kivételtől eltekintve – nem találtak általános bizonyítékot a Nordhaus-modellre, azaz a fiskális politika nincs hatással a reáltényezőkre: a munkanélküliségre és az outputra. A vizsgált nominális változók közül az inflációra ellenben igen – ahogy azt *Rogoff* és *Sibert* [1988] is feltételezik nagy hatású tanulmányukban. Drazen megállapítása sze-

rint az empirikus kutatások a fenti modellek egyikének a létjogosultságát sem támasztják alá meggyőzően, a monetáris sokkok (az aktív monetáris politika, valamint a politikai hatalom fölötte), mint döntő hajtóerői a politikai konjunktúraciklusoknak, nem bizonyultak elégséges magyarázatnak. [Drazen 2001: 95] Úgy érvel, hogy azok az országok, amelyekben találtak bizonyítékot a politikai konjunktúraciklusok léteire, gyakran erősen független központi bankkal rendelkeztek. Ez összhangban van *Csaba László* gondolatmenetével, amely szerint a friedmani pénzsemlegességnek a felismeréséből az is következik, hogy a gazdasági kilengéseket főként a monetáris hatóság tevékenysége erősíti fel, amennyiben azt nem szorítják szabályok közé. [Csaba 2006: 274] Éppen ezért érdemes inkább a fiskális politikára koncentrálni a monetáris helyett. A kormányzati fogyasztás és a különböző transzferek révén a fiskális politikának ugyanis valódi befolyása lehet a gazdasági aktivitásra. Ugyanakkor a társadalmi heterogenitás miatt a célzott transzferek szignifikáns hatást gyakorolhatnak a szavazói attitűdre anélkül, hogy a gazdasági aktivitás egészét befolyásolnák. A választási ciklus motiválta fiskális manipuláció aggregált szinten való azonosíthatósága többek között attól is függ, hogy a fiskális kiadások között mekkora a politikailag motivált tételek aránya. [Drazen 2001: 102]

2.2. A PBC-MODELLEK HÁROM GENERÁCIÓJA

A két modelltől ki-, illetve továbbfejlődő elméletek fókuszát általában a szavazók viselkedésének a megítélésére irányult. Érdemes *Klomp* és *de Haan* [2009] megállapításait figyelembe vennünk, akik három nagy csoportot megkülönböztetve mutatják meg, milyen fejlődési utat jártak be a politikai konjunktúraciklus-elméletek az elmúlt évtizedekben.

1. Az első generációs modellek nagy mértékben épülnek Nordhaus elméletére és röviden azon alapulnak, hogy a hivatalban lévő politikusok célja saját újraválasztásuk biztosítása, amelynek érdekében expanzív fiskális politikát folytatnak a gazdaság ösztönzése céljából, a választásokat megelőző évben vagy években.

Rogoff szerint a korai politikai konjunktúraciklus-elméletek hibásan fókuszáltak túlzott mértékben a munkanélküliség és a kibocsátás közötti kapcsolat ciklikusságára, ezért a racionális opportunisták modellek specifikusan a költségvetési egyenleg alakulását vizsgálják a választási időszakokban.

2. Így alakult ki a második generációs elmélet,¹ amelynek követői átmeneti aszimmetrikus információra építenek a politikai kompetenciákat illetően. E szerint a racionális választók aszimmetrikus információval rendelkeznek arról, hogy a politikai vezetők mennyire kompetensek, ahol a *kompetencia* (competence) azt mutatja meg, hogy mennyire hatékonyan, azaz minimális veszteséggel képesek az állami jószágokat és transzfereket biztosítani a társadalom számára. [Alesina 1988: 36] Ez a kompetencia azonban nem választás kérdése, hanem egyéni jellemző. [Rogoff 1987: 4] Egy kompetens politikus képes oly módon növelni a kormányzati fogyasztást vagy csökkenteni az adókat, hogy közben nem okoz olyan torzítást, mint amit egy kevésbé

1 A második generációs PBC-elmélet Rogoff [1987/1990] nagy hatású tanulmányára épít.

kompetens vezető okozna. [Drazen 2001: 101] Ez a modell alapvetően egy *jelzési* (signaling) *problémaként* azonosítja, és erre vezeti vissza a politikai konjunktúra-ciklusok jelenlétét.

3. A következő lépést a *Persson* és *Tabellini*, valamint *Shi* és *Svensson* által elővezetett *erkölcsi kockázat* (moral hazard) típusú modellek jelentették a kétezres évek elején, megalapozva ezzel a *harmadik generációs* elméletet. Ők is a politikusok kompetenciájára építenek, amit a választók nem ismernek. A modell további fontos jellemzője, hogy maguk a politikusok sincsenek *ex ante* teljes mértékben tisztában saját kompetenciájukkal és ezáltal azzal sem, hogy mennyire lesznek képesek kezelni a jövőben felmerülő problémákat. Így alapvető feltételezés ebben az elméletben, hogy a politikusok „termelékenységét” – azaz kompetenciáját, hogy adónövelés nélkül termeljenek állami javakat – sem a választók, sem maguk a politikusok nem képesek közvetlenül mérni. [Shi – Svensson 2003: 70] A hatalmon lévő politikusok ezzel természetesen tisztában vannak, ezért szándékosan a deficitfinanszírozás mellett döntenek, hogy kompetensebbnek tüntessék fel magukat. [Benczes – Ürögdi 2008: 269]

4. Az erkölcsikockázat-modelleket is meghaladva, a politikai konjunktúraciklus-elméletek újabb fejlődési szakaszát – *negyedik generáció* – jelzik előre a legújabb tanulmányok. Jellemzőjük, hogy egyrészt olyan új magyarázó változókat vonnak be az elemzésbe, amelyekkel eddig nem számoltak a kutatók. Másrészt pedig az eddig alkalmazott racionális szavazói attitűd helyett megjelenik a *részben vagy majdnem racionális* (near-rational) választói viselkedésre² alapozó megközelítés. [Bohn–Méon 2009] Így abból indulnak ki, hogy az ilyen fajta szavazói attitűdnek mégiscsak lehetnek makrogazdasági következményei, mivel az egyes személyek racionálistól eltérő viselkedésének a hatásai kumulálódnak. Ez az elmélet tulajdonképpen hasonló eredményre vezethet – még ha más is a kiindulópont –, mint az aszimmetrikusan informált szavazókra építő elméletek. A tanulmány későbbi részében kitérünk további, az elmúlt néhány évben született és új szemlélettel bíró tanulmányra, amelyek alapján talán joggal feltételezhetjük, hogy a PBC-elméletek újabb vonulata rajzolódik ki.

3. EMPIRIKUS EREDMÉNYEK – A NORDHAUS-MODELLEN TÚL

Túllépve az alapvető elméletek által modellezett reálgazdasági hatásokon, a lényeges következő állomást Rogoff megközelítése jelenti. Elméletében a szavazók az adókat és a kormányzati fogyasztást egyidejűleg képesek érzékelni. Az állami beruházások mértékéről, s így a vezetők kompetenciájáról is képesek következtetéseket levonni az adott időpontban rendelkezésükre álló információk alapján. A kormányzati fogyasztási kiadás és az adók azok a változók, amelyekre az emberek kíváncsiak, és ezek általuk könnyen meg is figyelhetőek. [Rogoff 1987: 7] Mindazonáltal ezek a változók csak a következő időszakban nyernek közvetlenül megerősítést, a hivatalban lévő politikusoknak így átmenetileg információs előnyük van a szavazókhoz képest. Ezt a két fél közötti interakciót értelmezi Rogoff egy *multidimenziós jelzési* (signaling) *problémaként*. E szerint az átmenetileg tapasztalható aszimmetrikus információ a szavazók

2 Ez az elmélet Akerlof és Yellen, valamint Mankiw és Reis nevéhez köthető

oldalára vezethető vissza és megmagyarázza, hogy az amúgy racionális választók miért hajlamosak a politikai vezetők kompetenciáját tévesen megítélni. A szavazók mindenkor saját fogyasztásuk adott időpontbeli értékének maximalizálására törekednek, mind a magán-, mind az állam által termelt javakat illetően, így irreleváns az, hogy a következő időszakban ezek milyen mértéket öltenek majd. Ezáltal a termelési struktúra és az információs aszimmetria hatására a vezetők abban érdekeltek a választások előtt, hogy a *könnyen érzékelhető és azonosítható* (visible) jószágok fogyasztási kiadását növeljék. Rogoff szerint az efféle költségvetési torzítások végrehajtására éppen a legkompetensebb vezetők hajlamosak leginkább. Ez arra utal véleményünk szerint, hogy szűk körűek a kompetens politikai vezetők jelzései a szavazók felé, amivel maguk a vezetők is tisztában vannak, és esetlegesen túlkompensálnak a jelzési folyamatban, aminek a következtében fokozottan torzított információközlés jön létre. Block [2002] is kiemeli, hogy választási időszakban az állami fogyasztásban az ún. látható (visible), könnyen érzékelhető folyó fogyasztás kerül túlsúlyba az állami beruházásokkal szemben. A hivatalban lévő politikusok az újraválasztásukért folytatott harcban így ezekre költenek többet. Más szerzők ugyanakkor azt találták, hogy a nagy állami beruházásokat (infrastruktúra, közmű) végrehajtó vezetőket inkább megjutalmazzák a választók, mint azokat, akik a folyó fogyasztást növelik. [Drazen–Eslava 2005: 26] Az eltérések mögött számos tényező állhat. Az egyes országok szavazóinak preferenciarendszerén túl, felmerülhetnek az állami beruházások tényleges megvalósulásának időbeli csúszása miatti elemzési problémák is. Eslava továbbá a választók *fiskális illúziójára* (fiscal illusion) hívja fel a figyelmet, amely szerint azok konzisztensen alábecsülik a jelenbeli költségvetési kiadási programok jövőbeni költségeit. Hallerberg és de Souza [2000] szintén kiemeli, hogy a választók „rövidlátóak” (short-sighted). A szavazáskor ugyanis a pillanatnyi gazdasági helyzetet értékelik, és nem veszik figyelembe a politikai manipulációt, valamint annak jövőbeli hatásait. Ez a megállapítás – véleményünk szerint – tulajdonképpen összhangban van Rogoff feltételezésével, hogy miért is nem képesek a szavazók a kompetencia valós mérésére. Eslava azt találta, hogy a kormányzati fogyasztás növekedése azokra az országokra korlátozódik, amelyekben a választók fiskális politikai monitoringképessége nem kielégítő [Eslava 2006: 7–9]. Ha ez így van, akkor ez utóbbi ugyanakkor az intézményrendszer fejlettségével és minőségével áll kapcsolatban. Eredményei azt bizonyítják, hogy a választók nem kedvelik az általánosságban véve sokat költő kormányokat, ugyanakkor a specifikus kiadásokért – így a fejlesztési és infrastrukturális beruházásokra kiadott nagyobb összegekért – nem büntetnek, míg a túlzóan magas deficitért igen. Klomp és de Haan is hasonló megállapításra jutnak egy 2009-es elemzésükben. Ugyanígy Alesina és Tabellini [1990] is, akik szerint a választópolgárok ellenzik a nagy költségvetési hiányokat. Igaz, az azok csökkentésére irányuló állami intézkedéseket sem kedvelik sokkal jobban. Ezek az ellentmondásos eredmények egyrészt fakadhatnak abból, hogy az átlagpolgárok nincsenek tisztában a költségvetési megszorítások elméleti hátterével, valamint – a már említett – fiskális illúziótól szenvednek. Másrészt azonban az is látszik, hogy ezek az eredmények nehezen egyeztethetőek össze a racionális szavazókra építő modellekkel. Ha azonban elvetjük a tökéletes racionalitást, akkor már helyesnek bizonyulhatnak.

A 2000-es évek politikai konjunktúraelmélete szofisztikáltabbá vált. Block [2002] tanulmánya például sok szempontból áttörést hozott a PBC-vel foglalkozó

szakirodalomban. Rogoff elméletét továbbfejlesztve egyrészt több olyan tényezőt vont be az empirikus tesztelésbe, amelyekkel korábban nem foglalkoztak, másrészt a hangsúlyt elsősorban a *költségvetési kiadások összetételének változására* (composition) helyezte, nem pedig magára a deficitre, annak meglétére vagy hiányára választási időszakokban. Ezen alapszik Drazen és Eslava elmélete is, amely szerint a politikai vezetők a kormányzati kiadások összetételét módosítják, miközben a hiány szintje változatlan marad. A választási manipuláció tehát ebben az esetben olyan termékek és szolgáltatások támogatására irányul, amelyeket egy széles választóbázis fogyaszt. Ebből az is következik, hogy amennyiben az egyértelmű politikai preferenciával nem rendelkező választók köre nagy, akkor a célzott állami kiadások sokkal inkább a politikai motiváltságra utalnak, mintsem az adott politikai párt fiskális preferenciáinak hatékony jelzésére (signalling) a lakosság felé. [Drazen–Eslava 2005: 2] Alesina a politikai pártok közötti verseny szerepét emeli ki, mivel az nagyobb ösztönzést teremt a deficit növelésére (deficit bias) és így az optimálistól eltérő államadóság-állomány felhalmozására. Az adósságállomány stratégiai célból történő átalakítása a mai kormányzat által hatással van a jövőbeli kormányzatok tevékenységére és gazdaságpolitikai lehetőségeire. Mindez független attól a ténytől vagy feltételezéstől, hogy a választók viselkedése racionális-e vagy sem. [Alesina 1988: 45] Megállapítása fordítva is igaz lehet: a nem demokratikus berendezkedésű országokban a politikai verseny nem jellemző vonás, ami a deficithajlamot is csökkentheti, így a konjunktúraciklusok hiányához vezethet.

Az előbbieken alapján felmerül a kérdés, létezik-e olyan eset, amikor a választóknak nincsenek fiskális illúziói, azaz jól informáltak és elég szofisztikáltak is, és így tartózkodnak a magas állami kiadásoktól. Van-e tere ilyen helyzetben a politikai manipulációnak? Mint előbb láttuk, fiskálisan konzervatív szavazók mellett politikailag igen költséges lehet a vezetőknek a szavazók manipulálása az állami fogyasztás növelése által. A fogyasztók és a politikai vezetők is eltérő preferenciával rendelkeznek a különböző állami javak iránt, így a fiskális manipuláció formája a szerkezeti átrendezés lesz, miközben a fogyasztás aggregált szintje és így a deficit nem változik. A választók ilyenfajta attitűdje szignifikánsan inkább a fejlett vagy régóta demokratikus országokban jellemző, ahol a politikai pártok preferenciája világosabb és egyértelműbb. A hivatalban lévő politikusok újraválasztási esélyeit növeli, azaz a választók megjutalmazzzák őket, amennyiben nagy deficitnövekedés nélkül többet költenek beruházásokra, elsősorban infrastruktúrafejlesztésre. [Drazen–Eslava 2008: 2–4] Ez összhangban van Hagen eredményeivel is, aki az elsődleges (azaz a kamategyenleg nélkül számított) költségvetési egyenleget elemezve nem talált egyértelmű bizonyítékot arra, hogy az általa vizsgált OECD-országokban a parlamenti választásokat megelőző években az elsődleges egyenleg romlana. [Hagen 2007: 7]

Szólni kell azonban Brender és Drazen egy frissebb tanulmányáról is, amelyben a szerzők a reálgazdasági hatást újra górcső alá véve azt találták, hogy a fiskális politika és a makrogazdasági teljesítmény közötti kapcsolat nemcsak jellemző, hanem lényeges mértékű is. A központi kormányzat GDP-arányos többletében bekövetkező egy százalékpontos növekedés 7–9 százalékponttal növeli választási évben az újraválasztás valószínűségét a fejlett országokban. [Brender–Drazen 2008: 12]

A tény, hogy empirikusan nem sikerült egyértelműen bebizonyítani a fejlett demokráciákban a PBC relevanciáját, nem feltétlenül jelenti azt, hogy nincs is jelen.

A tanulási folyamat során mind a választópolgárok, mind a politikai vezetők egyre jobban meg- és kiismerik egymást, miközben nincs okunk azt feltételezni, hogy akár a szavazók, akár a politikusok preferenciarendszere érdemben változna. Azaz nincs okunk feltételezni, hogy az idővel tapasztaltabbá váló, és esetlegesen kisebb információs aszimmetriával bíró lakosság arra készíti a politikusokat, hogy opportunistá magatartásukon változtassanak. Sokkal nagyobb a valószínűsége vélhetően annak, hogy a politikai vezetők is idővel egyre kifinomultabb eszközökkel lesznek képesek saját céljaikat követni és elérni, azaz nem a preferenciákban, hanem a módszertanban következik be változás. Azt gondoljuk tehát, hogy nem makroszinten, hanem mikroszinten igyekeznek kompetenciájukat hirdetni. Más szóval rejtett ciklikusságot feltételezünk. A hangsúlyt elsősorban a költségvetési kiadások összetételének változására érdemes helyezni, nem pedig kizárólag magára a deficitre, annak meglétére vagy hiányára választási időszakokban. Így a fiskális manipuláció formája a szerkezeti átrendeződés lesz, miközben a fogyasztás aggregált szintje és így a deficit nem változik. Ezt a sejtésünket alátámasztja az is, hogy a fejlett OECD-országok költségvetése rendkívül bonyolult, talán szükségtelenül is az, ami elősegíti a kreatív könyvelési módszerek alkalmazását. [Alesina–Perotti 1996: 8]

Röviden összegezve az eddigieket, a következőket látjuk: a politikai konjunktúraciklusok elmélete abból a feltevésből indul ki, hogy a politikai választások előtti „jó” makrogazdasági környezet javítja a hivatalban lévő politikusok újraválasztási esélyeit. Mindazonáltal az empirikus kutatások erre – legalábbis a fejlett országokban – kevés bizonyítékkal szolgáltak, azaz statisztikailag szignifikáns és szabályos kapcsolatról a gazdasági aktivitás és a választási időszak között nem szólhatunk. Erre ésszerű magyarázattal szolgálhat az eredmények alapján, hogy egyrészt a fiskális expanzió nem elsődlegesen az összfogyasztás, ezzel a deficit növekedésében testesül meg, hanem célszerűen, bizonyos szavazói körre koncentrálódik, illetve adócsökkentésben ölthet testet. A másik magyarázat az ún. *kinyilvánított preferencia* elméletén (revealed preference) alapszik. Eszerint, ha a politikusok a választások előtt az expanzív fiskális politikát választják, akkor valamit kivesznek a kosárból, azaz oly módon igyekeznek növelni esélyeiket, hogy az aggregált szinten nem lesz kimutatható. [Brender – Drazen 2003] Mindkét megközelítés a rejtett ciklusok létét igazolja. Egy erős gazdaság pozitív hatása a politikai vezetők újraválasztási esélyeire azonban nem jelenti automatikusan azt, hogy az opportunistá politikusok sikeresen képesek befolyásolni a gazdasági kondíciókat egy expanzív fiskális politikával. Technikailag ugyanis nem biztos, hogy elég idő áll rendelkezésükre. Ha a hivatalban lévő vezetők a manipulációt jól el tudják rejteni, akkor képesek lehetnek elhitetni a lakossággal, hogy a jó gazdasági helyzet az ő sikeres tevékenységük és kompetenciájuk következménye, ezáltal újraválasztásukat is elérhetik. Azokban az országokban azonban, ahol a szavazók már elégséges tapasztalattal és ismerettel rendelkeznek a politikai attitűdről, nehezen becsaphatóak, mivel eleve gyanúval élnek majd a választások előtti folyamatokat illetően. [Brender–Drazen 2003] A szakirodalomban így a közgazdák sokszor a szavazói tapasztalatlan-ságra vezetik vissza a politikai konjunktúraciklusok meglétét, s ezzel azt hangsúlyozzák, hogy különbséget kell tenni az elemzések során a *fejlett vagy régi demokratikus berendezkedésű*, valamint a *fejlődő és az új demokratikus országok* között. Ezt a csoportosítást követve, a fejlett és kevésbé fejlett országok eltérő tapasztalatai mögött meghúzódó tényezők azonosítására teszünk kísérletet a következő fejezetben.

3.1. EMPIRIKUS EREDMÉNYEK AZ ORSZÁGOK FEJLETTSÉGI SZINTJÉNEK TÜKRÉBEN

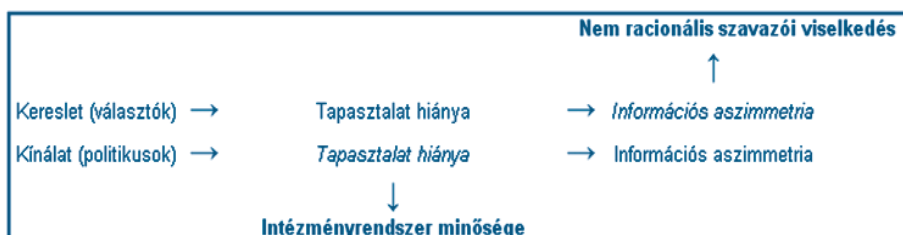
Schucknecht [1996] egy átfogó tanulmányban 35 kevésbé fejlett országot vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy ezekben az országokban sokkal nagyobb tere van a politikai manipulációnak. Az ellenőrző mechanizmusok gyengébbek, a hivatalban lévő vezetőknek nagyobb befolyásuk van a fiskális és monetáris politikára. Azt is feltételezi, hogy a kiadási oldali támogatásokat a szavazók előnyben részesítik a bevételi oldali lépésekkel, így pl. az adócsökkentéssel szemben. Egyértelmű szignifikáns kapcsolatot talált a választások és a költségvetési egyensúly között, míg az előbbi nincs hatással az outputra.

Block is kiterjesztette kutatását a fejlődő országok csoportjára. Szerinte az a tény, hogy a fejlődő országokban szignifikánsabb kapcsolat található a politikai választások és a költségvetési hiány között, arra vezethető vissza, hogy gyengék a végrehajtó hatalom feletti kontrollmechanizmusok. Míg az érett demokráciákban a sokpárti platform kellő versenyhelyzetet teremt, addig a fejlődő országokban ez nem feltétlenül van így, ezért az intézményi háttér komoly befolyásoló tényezőt jelent az elemzésben. [Block 2002: 2–6]

Shi és Svensson is felhívják a figyelmet a témával foglalkozó szimmetrikus tanulmányok hiányára, amelyek alapján általános következtetéseket lehetne levonni a politikai konjunktúraciklusok jelenségére vonatkozóan. Kiemelik továbbá, hogy számos olyan magyarázó változó is létezhet a rendszerben, amelyek nehezen megfigyelhetők és azonosíthatók, így kimaradnak a standard regressziós elemzésekből. [Shi–Svensson 2006: 1368] Ezeket a hiányosságokat kiküszöbölendő, átfogó elemzésükben azt találták, hogy a politikai ciklikusság az országok nagy részénél megtalálható, mindazonáltal az eredményekben elsősorban az új demokratikus országok gyakorlata a meghatározó, ahol a kevés tapasztalat vagy információ miatt a szavazók még nem ismerik eléggé a rendszer működését és a manipulatív fiskális politika mozgatórugóit, szemben a régóta működő és nagyobb tapasztalattal rendelkező demokráciákkal. [Brender–Drazen 2004] Az új demokráciákban a fiskális ciklikusság nagyon erőteljesen megjelenik, így ha kivesszük őket a mintából, akkor az eredmény teljesen megváltozik, mi több, eltűnik a ciklikusság. Mindez nem azt jelenti, hogy az új demokráciák választópolgárai naivak vagy tájékozatlanok lennének, hanem sokkal inkább azt, hogy nincs kellő tapasztalatuk a demokratikus választási rendszer és a politikai motivációk terén. A fejlett országok választópolgárai ezzel szemben a tanulási folyamat során fiskális konzervatív szavazóként jelennek meg. [Brender–Drazen 2003: 16] Ezen új empirikus eredményekkel feloldódni látszik a racionális viselkedés és az eddigi eredmények közötti ellentmondás. [Benczes–Ürögdi 2008: 272] A nem racionális szavazói döntések a tapasztalat hiányára és az információs aszimmetriára vezethetők vissza, amely az új demokráciákban inkább jellemző és idővel csökkenő tényező.

Amennyiben a fő empirikus eredményeket elemezzük, akkor a következőket látjuk: a politikai konjunktúraciklusok közvetlen kiváltó oka az információs aszimmetria, amely mind a politikusok körében, azaz a kínálati oldalon, mind a választókéban, azaz keresleti oldalon fennáll, igaz, eltérő arányokban. Ez az információs probléma a tapasztalat hiányból ered, amely szintén mindkét félre jellemző tulajdonság. Mindez a választók oldalán a nem racionális viselkedéshez vezet, a kínálati oldalon pedig az intézményrendszer fejlettségének fokában érhető tetten (*lásd 1. ábra*).

Forrás: saját ábra

1. ábra: Intézményi minőség és szavazói viselkedés

A szavazói viselkedés alapján – amely keresleti oldalon hat erőteljesebben – beszélhetünk új és régi demokráciákról, hiszen előbbiben tapasztalat hiányában erőteljesebb az információs aszimmetria. Majd idővel, ahogy a szavazók kiismerik az új rendszer sajátosságait és a politikusi motivációkat, az aszimmetria hatása is csökken. Az intézményrendszer fejlettsége szerint pedig megkülönböztethetünk gyenge, valamint erős demokratikus államokat. Itt az egyszerűség kedvéért szintén abból indulunk ki, hogy a tapasztalatgyűjtés és fejlődés révén idővel elvben az intézmények is fejlődnek.

TAPASZTALAT DIMENZIÓ (intézményrendszer minősége)	IDŐ DIMENZIÓ	
	Információs aszimmetria (nem racionális szavazói attitűd)	
	Fiatal demokrácia	Öreg demokrácia
Gyenge demokrácia	↑↑	↑↓
Erős demokrácia	↓↑	↓↓

Forrás: saját ábra

2. ábra: A demokrácia kora és ereje

Így összességében megállapítható, hogy egy fiatal és egyben gyenge demokráciában mind az információs aszimmetriából eredő, nem racionális szavazói viselkedés, mind a tapasztalathianyából eredő gyenge intézmények az erőteljesebb konjunktúra-ciklusok irányába hatnak. Egy fejlett és tapasztalt demokráciában mindkét tényező hatása csökken, így végeredményképpen a ciklus futásának valószínűsége is kisebb a politikusok részéről, illetve szofisztikáltabb eszközöket alkalmazva, a szerkezeti átrendezés révén képessé válnak elrejteni a ciklust, ahogy arról korábban már írtunk. Ez az empirikus eredményekből is látszik. A másik két kategória esetében ellentétes hatások azonosíthatók, amelyek együttes eredőjétől függ, hogy kialakul-e üzleti ciklus vagy sem. Ezek közül az új és egyben erős demokráciák száma kevés, így relevanciájuk is alacsony. A régóta működő, ugyanakkor gyenge intézményrendszerrel bíró demokráciák csoportjába azonban Brender és Drazen is az összes demokrácia több mint felét sorolja, ami szükségessé teszi a csoport országainak további elemzését. Esetükben nagyobb demokratikus múlttal rendelkező országokról van szó, ahol idővel és a nagyobb tapasztalat ellenére sem épült ki egy erős és hatékony intézményrendszer, ami a megfelelő ellenőrzési mechanizmusok hiányára utalhat, elősegítve ezzel a konjunktúra-ciklusok kialakulását. A másik oldalon azonban a tapasztaltabbá

váló szavazók esetében, az információs aszimmetria csökkenése által a szavazói attitűd változása ettől függetlenül és akár automatikusan is végbemehet. Így létrejön egy, a ciklus ellen ható nyomás a szavazók részéről. Az pedig, hogy végeredményképpen kialakul-e ciklus, a két ellentétes hatás erősségétől és együttes eredőjétől függ, amit pedig elsősorban az intézményrendszer fejlettsége alakít. Minél fejlettebbek ugyanis az intézmények, annál erőteljesebben hatnak a politikai opportunizmus és a ciklus ellen, magyarázó tényezőként szolgálva ezzel az egyes országok közötti eltérésekre. Meg kell jegyezni, hogy egyéb tényezők, egyedi sajátosságok is közrejátszhatnak (például az 5. szakaszban tárgyaltak), amelyek figyelembevételére esettanulmányok esetében szükséges, jelenleg ezektől eltekintünk.

Röviden összefoglalva az eddigi eredményeket, azt találtuk, hogy a politikai üzleti ciklusok jelenlétének két fő mozgatórugója az információs aszimmetria a szavazók oldaláról, valamint a politikai intézményrendszer fejlettsége, minősége a politikusok oldaláról. Az információs aszimmetria idővel automatikusan is képes csökkenni, mivel a szavazók tapasztalatszerzése is automatikusan bekövetkezik, ezáltal jobban kiismerik a politikusi viselkedési mintákat és mozgatórugókat. Ezzel szemben a másik tényező, az intézményrendszer fejlődése, amely visszatartó erőként hatna az opportunisták számára, nem egyértelműen bekövetkező folyamat. Mindez ahhoz vezet, hogy az intézményrendszer fejlettsége jelentős magyarázó tényezőjévé válik a politikai konjunktúraciklusoknak. Az intézményrendszerre ugyanakkor számos további elem hat, így megfogalmazhatóak *támogató* és *gyengítő* tényezők, amelyek súlyától, valamint az adott ország társadalmi és kulturális jellemzőitől is függ, hogy az intézmények minősége hogyan fejlődik. Ilyen támogató tényező lehet a fiskális transzparencia, a szigorú és kikényszerítő erejű fiskális szabályok, illetve bizottságok, a társadalom monitoringképessége, az anticiklikus politika például, míg gyengítő tényező az előbbiek hiánya vagy elégtelen működése, a korrupció, prociklikusság.

4. AZ ELTÉRŐ CIKLIKUSSÁG NÉHÁNY TÉNYEZŐJE

A következőkben azokat a tényezőket vizsgáljuk, amelyek az egyes országokban felismerhető *ciklusok méretbeli különbségei* mögött meghúzódhatnak, ezáltal erősítve vagy gyengítve azt. Az előbbiek alapján azt látjuk, hogy a politikai intézményrendszer szerepe kiemelkedő, amit példának okáért Shi és Svensson [2006] is kiemel, amikor az *erkölcsi kockázat* kérdéskörére vezetik vissza az eltérést. Azaz a vezető politikusok azon képességére, hogy gazdaságpolitikai eszközökkel manipulálni tudják a választói preferenciákat. Ebben a helyzetben ugyanis a politikai ösztönzők legfontosabb alakító tényezője a politikai intézményrendszer minősége. Az eredmények azt mutatják, hogy az intézményrendszer fejlettsége nagymértékben magyarázza az egyes országok politikai konjunktúraciklusainak mérete közötti különbséget. Erős intézményi struktúra komoly korlátozó tényezőt jelent a vezetők számára, amelynek fontosságát Alesina találóan fejezi ki, amikor azt írja, hogy a politikusok ösztönzőinek és korlátozásainak jó kifejezője a politikai intézmények valós világa. [Alesina 1988: 13] Fontos tehát, hogy a hosszú távú racionalitás, a közérdek intézményesítése a rövid távú nyomások ellenében érvényre jusson [Csaba 2006:275]. Főképpen igaz

ezen állítás, ha figyelembe vesszük, hogy az egyedi körülmények figyelembe vétele sokszor és könnyen vezethet politikai opportunizmushoz.

Schuknecht [1996] tanulmányában két érdekes feltevessel élt. Egyrészt azzal, hogy a manipulatív expanzív fiskális politika főként a relatíve zárt gazdaságú országokban van jelen, ahol a külkereskedelmi forgalom aránya a bruttó hazai összterméken belül viszonylag alacsony; nyitott gazdaságokban ezzel szemben kevésbé jellemző. Másrészt pedig olyan külső intézményi ösztönzőket feltételez (pl. IMF programok) egyes fejlődő vagy nagyon szegény országok esetében, amelyek nagyban befolyásolják kívülről a fiskális politika alakulását. Ezek a programok ugyanis rendszerint a költségvetési és makrogazdasági stabilizáció feltételeihez kötik a támogatást és ezzel sokszor megkötik a politikusok kezét a fiskális expanzió végrehajtásában. [Schuknecht 1996: 160] Ez összhangban áll *Gonzales* [2002] eredményével, nevezetesen amennyiben pozitív kapcsolatról szólhatunk a demokrácia foka és a transzparencia között, akkor a politikai konjunktúraciklusok csak a középszintű demokráciákban jelentkeznek.

További kutatást igényel, és a fiskális ciklusok magyarázatának lehetőségét rejti a fejlett és kevésbé fejlett országok szétválasztásában a *prociklikus* és *anticiklikus* fiskális politikai magatartás elemzése. Számos tanulmány hangsúlyozza, hogy a prociklikus fiskális politika – hátrányai ellenére – főleg a fejlődő országok sajátja, míg a fejlettebbek anticiklikusságra törekednek. Igaz például, hogy az Európai Unió stabilitási és növekedési paktuma is ösztönöz a „jó időkben” való takarékosagra, hogy aztán a „rossz időkben” legyen miből élénkíteni a gazdaságot. Csaba László azonban hangsúlyozza, hogy a legtöbb európai ország (tehát a fejlettek is) a keynesi anticiklikus politikát féldalasan alkalmazzák, konkrétan nem takarítanak meg fellendülés idején, viszont költekeznek gazdasági visszaesés idején. [Csaba 2009: 458] Minél erőteljesebb ugyanis a kormányzati kiadásnövelésben a jóléti transzferek aránya, annál valószínűbb, hogy ezt sosem veszik vissza, a kiegyensúlyozás adóemelését fog magával hozni. [Csaba 2006: 275] Ez összhangban áll azzal, amit Alesina és szerzőtársai hangsúlyoznak, jelesül, hogy a rövidlátó fiskális politika tulajdonképpen a szavazók keresletének következménye. Mivel a választópolgárok korrupció gyanújával élnek a politikusok irányában, ezért gazdasági fellendülés idején azonnal keresleti többlettel jelentkeznek a költségvetés felé, mind bevételi, mind kiadási oldalon. Azaz többlet kormányzati fogyasztást és transzfert, valamint adócsökkentést várnak. Attól tartanak ugyanis, hogy a korrupt politikai vezetők különben „lenyelik” a pozitív jövedelmi sokk hasznát. A választók megváltozott keresleti görbéjével szembesülve, a hivatalban lévő vezetők a „jó időkben” így nem fognak tartalékot felhalmozni. [Alesina et al. 2008: 1032] A keresleti görbe elmozdulásához azonban valószínűleg már az is elégséges, hogy a fogyasztók azt higgyék, hogy a politikusok korruptak, függetlenül attól, hogy valóban azok-e. Egy nem korrupt, kompetens vezető arra fog törekedni, hogy ennek az ellenkezőjéről győzze meg a szavazót. Itt ugyanazzal a problémával szembesülünk, amivel Rogoff modelljében, hogy bizonyos körülmények között a költségvetési torzítások végrehajtására éppen a legkompetensebb vezetők hajlamosak a leginkább.

Felmerül a kérdés, hogy a korlátozás milyen lehetőségét nyújtják ilyenkor az önérdékkövető politikusi magatartással szemben a különböző kontroll- és korlátozó mechanizmusok. A fiskális szabályok fontos szerepet játszhatnak a fiskális deficit

csökkentésében és így segíthetnek ellenőrzés alatt tartani az államadósság alakulását is. Egy részük jogszabály formájában jelenthet mennyiségi korlátot a politikusok számára, más részük a fiskális döntéshozatal szabályozására vonatkozhat. Kulcsfontosságú a fiskális szabályokkal kapcsolatosan, hogy ténylegesen csökkentik-e a deficit növekedésének a mértékét. Ha a kormányzat ugyanis nem elkötelezett, és így szándéka sincs a szabályok betartására, akkor megtalálják annak a módját, hogy kikerüljék ezeket. Ebben az esetben Alesina és szerzőtársai [2008] úgy érvelnek, hogy a fiskális szabályok léte rosszabb, mintha nem lennének, mivel – ahogy Drazen [2002: 2] fogalmaz – alkalmat teremtenek a politikusok számára az ún. *kreatív költségvetési könyvelésre* (creative fiscal accounting), s ez nagyobb torzításhoz vezet a rendszerben. Ellenben amennyiben a fiskális szabályok együtt járnak egy általános államháztartási reformmal, akkor a hatásuk igen pozitív lehet. Egyébként a szabályok bevezetése csökkenti a hatékonyságot és a transzparenciát, mivel egyben nagyobb ösztönzést is hoz az áthágásukra. [Drazen 2002: 16] A fejlődő országokban azonban az ellenőrzési mechanizmusok gyakran gyengék vagy nem elég szofisztikáltak, és a kormányoknak jelentős a diszkrecionális politikai tere. [Schuknecht 1996: 158] Mégis, akkor miért lehetnek hatékonyak ezek a szabályok? A hiteles fiskális szabályok nagyobb kiszámíthatóságot társítanak a fiskális politikához, valamint keretként szolgálnak egy kiegyensúlyozott és fenntartható költségvetési politika számára. Így hosszú távon több előnnyel bírnak, mint esetleges hátránnyal.

Persson és Tabellini az érvényes szabályrendszert vizsgálva arra keresik a választ, hogy a fiskális politika választási ciklusában milyen szerepet játszanak a választási szabályok és a kormányzati formák. A választási szabályok ugyanis (a fiskális szabályokhoz hasonlóan) komoly ösztönző vagy hátráltató tényezőt jelentenek a politikusoknak. Azt találták, hogy parlamentáris demokráciákban nagyobb és pazarlóbb állammal lehet számolni, szemben egy elnöki demokráciával. Valamint az arányosítást alkalmazó jóléti államokban nincs ciklus, választások előtt és után is nő az állami kiadás, szemben a többségi rendszerekkel, ahol találunk ciklikus fiskális politikát. [Persson–Tabellini 2003: 14]

A fiskális transzparencia fokát növelő tényezők, így a kontrollként működő fiskális szabályok mellett a *fiskális politikát és a költségvetést ellenőrző független intézmények*, szervek szerepe is fontossá válik. A fiskális tanácsok, bizottságok hozzájárulhatnak a transzparencia erősítéséhez, a választói fiskális illúzió enyhüléséhez, s ezáltal végső soron az információs aszimmetria csökkentéséhez. Hiszen éppen ezek akadályozzák a költségvetési folyamatok hatékony ellenőrzését. [Alesina–Perotti 1996: 24] Új fiskális politika szükséges, amelynek eleme a hosszú távon fenntartható adósságállomány mellett való hiteles elköteleződés, illetve a ciklusok alkalmazkodásához rövid távon kellő rugalmasságot biztosító keretrendszer. Ehhez egyértelműen definiálni kell a *fenntartható adósság és flexibilitás* fogalmát, valamint meg kell teremteni a támogató intézményeket. [Wyplosz 2001: 16] Ebben az új rendszerben – a külső kontroll mellett – a belső ellenőrzési mechanizmus részét képezheti a monetáris tanácsokhoz hasonló elveken működő *fiskális tanácsok* felállítása, amelyek független, saját stábbal rendelkező és helyükről el nem mozdítható szakértőkből állnának, akik az adósság fenntarthatóságát felügyelnék. A tanácsok működését korlátozó tényező azonban, hogy a fiskális politika a nemzeti szuverenitás elidegeníthetetlen eleme, ami jelentősen nehezíti a költségvetési folyamatok depolitizálására irányuló

törekvéseket. [Wyplosz 2001: 30] Az ebből származó esetleges konfliktusok pedig a felelősségi körök megfelelő azonosítását akadályozhatják. [Schuknecht 2004: 18] A tagországok számára az Európai Unióban és az eurózónában a stabilitási és növekedési paktum szabályai külső kontrollként szolgálnak. Ezek azonban a korlátozott kikényszeríthetőség miatt inkább *puha fiskális szabálynak* (soft law) tekinthetőek, ami ugyanakkor nem jelenti azt, hogy nem bírnak jelentős hatással. A nyilvánosság, a piacok monitoringképessége miatt ugyanis a szabályok önkéntes betartására ösztönzik a vezetőket. Amíg tehát a fiskális politikai nemzeti szuverenitás fennmarad, addig célszerű a közpénzügyek átláthatóságát és az elszámoltathatóságot független szervek, így fiskális tanácsok felállításával erősíteni. [Schuknecht 2004: 28]

Röviden összegezve a fentieket, azt látjuk, hogy az intézményrendszer fejlettsége és minősége valóban meghatározó szereppel bír a politikai üzleti ciklusok megmagyarázásában. Azokban az országokban, ahol több féket építenek be a rendszerbe, azaz erőteljesebb külső és belső ellenőrzési mechanizmusok állnak fenn, ott a politikai döntéshozatali folyamat transzparenciája is erősebb, az információs aszimmetria pedig kisebb lehet. Mindez együtt pedig nagyobb fegyelmező hatással bír, és így csökkenti a politikusok opportunistá viselkedésének a terét.

5. „ÚJÍTÓ” ELEMZÉSEK

A következőkben néhány olyan úttörő tanulmányt kívánunk röviden kiemelni, amelyek újfajta aspektusban közelítik meg a politikai konjunktúraciklusokat, s talán ezzel – mint ahogy arra fentebb már utaltunk – az irodalom új fejlődési irányvonalát vetítik előre.

Bohn és Méon egy ún. *szimpátia-* (sympathy) *komponenst* is beleépítenek a modelljükbe, amely a politikus minden olyan tulajdonságát reprezentálja, amelynek nincs gazdaságpolitikai hatása. Ez egy olyan változó, amely mindenféle szubjektív elemet magába foglalhat, ami egy átlagos szavazót a voksa leadása során befolyásol, legyen az az illető megjelenése vagy kommunikációs stílusa. Elemzésük újszerű, de mégis retrográd, hiszen a kiindulópontban fontos szerepet játszó, majd a fejlődés során háttérbe szorult outputhatással foglalkoznak a szerzők, és arra a következtetésre jutnak, hogy a politikai deficit, valamint a transzferciklusok léteznek és mértékük pozitívan korrelál az informálatlan szavazók számának, a politikai járadék mértékének, a deficit outputra gyakorolt teljes expanzív hatásának, valamint a fiskális lazítás mértékének (anticiklikus politika) növekedésével. [Bohn–Méon 2009: 15]

Brender és Drazen [2008] a választásokat megelőző fiskális expanzió bekövetkezése helyett azt vizsgálták, hogy azok egyáltalán hatékony megoldásként szolgálnak-e a politikusok számára újraválasztásuk elérése érdekében. Nem találtak elégséges bizonyítékot arra, hogy a nagyobb deficit választási évben növelné az újraválasztás esélyét. Épp ellenkezőleg: egy fejlett országban a kiegyensúlyozott költségvetési politika sokkal inkább javítja azt – mint ahogy arra korábban már rávilágítottunk.

A globalizáció hatásával is foglalkozott Brender és Drazen [2008], amennyiben arra keresik a választ, hogy a gazdasági teljesítmény a politikai vezetők szemszögéből pozitív módon alakítja-e a választói pártszimpátiát. A fejlettebb országokban is előfordulhat szerintük, hogy a választók megjutalmazzák a fiskális politika által indukált

gazdasági növekedést. Ez azonban a globális hatások miatt nem feltétlenül tükröződik a számokban. A kevésbé fejlett országokban ezzel szemben, a globális folyamatok hatása a növekedésre kisebb, míg a belföldi komponens súlya nagyobb. [Brender-Drazen 2008: 15–16]

Martinez számos újszerű, és szubjektív, ugyanakkor ebből következően nehezen kezelhető elemet vont be tanulmányába. Szerinte a hivatalban lévő politikus teljesítménye minden egyes periódusban több tényező által befolyásolt, így az egyéni képességektől, az erőfeszítésektől, valamint a jószerencsétől is. [Martinez 2008: 2] Az erőfeszítések egyensúlyi értéke továbbá függ a politikai vezető hírnevétől is. Egy újonnan kormányra került politikai réteg átlagos hírnévvel kezdi meg a kormányzást és a periódus végén törekedhet arra, hogy újraválasztásának érdekében a hírnevén javítson. Ez azonban függ attól, hogy a reputációja az időszak alatt hogyan változott. Ha átlagos maradt, vagy minimálisan változott, akkor nagyobb erőfeszítéseket fognak tenni a választók megnyerése érdekében. Ha viszont jelentősen romlott vagy jelentősen javult az átlaghoz képest, akkor nem áll érdekében jelentős lépéseket tenni. Ebből már az is következik, hogy a hírnév fogja meghatározni, hogy van-e vagy lesz-e fiskális politikai ciklikusság a választások idején vagy sem. [Martinez 2008:4] Egy nagyon jó hírnévnek örvendő kormányzatnak ugyanis nem áll érdekében nagy deficitek felhalmozása, hiszen eleve nagyon jó eséllyel indulnak a választásokon. Ez egyben azt is jelenti, hogy egy rossz hírnevű kormányzatnak a választások előtt szintén nem áll érdekében fiskális ciklusok létrehozása, mivel sejtheti, hogy a választásokat így is, úgy is elveszti. Minden olyan egyéb és köztes esetben azonban, ahol a kimenet erősen bizonytalan, a vezetők jelzéseket fognak küldeni saját kompetenciájukról a választók felé.

KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányunkban a politikai konjunktúraciklusok eltérő empirikus eredményei mögött meghúzódó okokra kerestük a választ. Azt találtuk, hogy az egyes országokat célszerű a demokrácia kora, valamint az ország fejlettsége szerint kialakított csoportokba sorolni. Idő és tapasztalati dimenziót kialakítva elmondhatjuk, hogy két tényező bír meghatározó szereppel a konjunktúraciklusok kialakulása szempontjából: a szavazók oldalán az információs szimmetriából levezethető nem racionális viselkedési minta, valamint politikai oldalról az intézményrendszer minősége. Előbbit elsősorban az idő, utóbbit pedig elsősorban a tapasztalat alakítja. Az új és egyben még gyenge demokráciákban mindkét tényező a ciklus irányába hajt, amit az empirikus eredmények is bizonyítanak. A fejlett demokráciákban mind a tapasztalati, mind az idődimenzió alapján a kisebb fokú aszimmetrikus információval bíró szavazók, valamint a régóta működő demokratikus intézményrendszer nagy mértékben korlátozza a politikusokat abban, hogy közvetlen módon alakítsanak ki ciklusokat. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egyáltalán nincs is törekvésük és lehetőségük rá, mint ahogy azt sincs okunk feltételezni, hogy a politikai opportunizmus, mint szándék eltűnne a fejlődés során. A politikai vezetők idővel maguk is egyre kifinomultabb eszközökkel lesznek képesek saját céljaikat követni és elérni, azaz nem a preferenciákban, hanem a módszertanban következik be változás. A hangsúlyt elsősorban a költségvetési ki-

adások összetételének változására érdemes helyezni, nem pedig kizárólag magára a deficitre, annak meglétére vagy hiányára választási időszakokban. A fiskális manipuláció formája a szerkezeti átrendeződés lesz, miközben a fogyasztás aggregált szintje és így a deficit nem változik. Azaz rejtett ciklikusság valósul meg, amit statisztikailag nehezebb kimutatni. A többi csoport közül az új és egyben erős demokráciákkal nem foglalkoztunk, tekintettel azok alacsony számára. A régóta működő, ugyanakkor gyenge intézményrendszerrel bíró demokráciák esetében azonban azt találtuk, hogy olyan jelentős demokratikus múlttal rendelkező országokról van szó, ahol idővel és a nagyobb tapasztalat ellenére sem épült ki egy erős és hatékony intézményrendszer. Ez a megfelelő ellenőrzési mechanizmusok hiányára utalhat, elősegítve így a konjunktúraciklusok kialakulását. Az információs aszimmetria ugyanakkor idővel automatikusan is képes csökkenni, ahogy a szavazók tapasztalatszerzése is automatikusan bekövetkezik, ahogy egyre jobban kiismerik a politikusi viselkedési mintákat és mozgatórugókat. Ezzel szemben az intézményrendszer fejlődése, amely visszatartó erőként hatna az opportunisták számára, nem magától bekövetkező folyamat. Mindez ahhoz vezet, hogy az intézményrendszer minősége, valamint az ezt támogató és gyengítő tényezők szerepe jelentőssé válik a politikai konjunktúraciklusok alakulásában. Ilyen támogató és a ciklusok ellen ható tényezőt jelentenek a külső (pl. SGP) és belső (pl. fiskális szabályok, fiskális tanács) kontrollmechanizmusok egyaránt, amelyek az átláthatóságot és elszámoltathatóságot erősítik egy fenntartható költségvetés és adósságszint elérése érdekében. A szabálykövetés és a független ellenőrző szervek szerepe nem csak azért értékelődik fel, mert fékezőleg hat a politikai opportunizmusra, amíg a fiskális politika nemzeti szuverenitás marad. Hanem azért is, mert alapköve lehet a fenntartható növekedés és a kiegyensúlyozott fiskális politika ellenében „dolgozó” prociklikusságnak is, hiszen – ahogy Csaba László [2006] fogalmaz – betartott szabályok híján a hosszú távú fejlődést sem lehet megvalósítani.

IRODALOM

- Akhmedov, A.–Zhuravskaya, E. (2003): „Opportunistic Political Cycles: Test in a Young Democracy Setting” *Center for Economic and Financial Research Working Paper 24*.
- Alesina, A. (1988): „Macroeconomics and Politics” *NBER Macroeconomics Annual 1988* 3:13–62.
- Alesina, A.–Perotti, R. (1996): „Budget Deficits and Budget Institutions” *NBER Working Paper 5556*.
- Alesina, A.–Roubini, N. (1992): „Political Cycles in OECD Economies” *Review of Economic Studies* 59(4):663–668.
- Alesina, A.–Tabellini, G. (1990): „Voting on the Budget Deficit” *American Economic Association* 80(1):37–49.
- Alesina, A.–Tabellini, G.–Campante, F.R. (2008): „Why is Fiscal Policy Often Procyclical?” *Journal of the European Economic Association* 6(5):1006–1036.
- Benczes, I.–Ürögdi, A. (2008): „A politikai üzleti ciklusok új elmélete és empiriája” *Pénzügyi Szemle* 53(2):265–279.

- Block, S.A. (2002): „Elections, Electoral Competitiveness, and Political Budget Cycles in Developing Countries” *Center for International Development at Harvard University Working Paper 78*.
- Bohn, F.-Méon, P.G. (2009): *Political Transfer Cycles* http://www.ulb.ac.be/soco/macrofaq/silvaplana/papers/Bohn_Meon.pdf. Lekérdezve: 2009.11.11.
- Brender, A.-Drazen, A. (2008): *How Do Budget Deficits and Economic Growth Affect Reelection Prospects? Evidence from a Large panel of Countries* http://econweb.umd.edu/~drazen/Working_Papers/DRAFT_Reelection%20Prospects_Submit.pdf. Lekérdezve: 2009.12.1.
- Brender, A.-Drazen, A. (2004): „Political Budget Cycles in New versus Established Democracies” *NBER Working Paper 10539*.
- Brender, A.-Drazen, A. (2003): „Where Does the political Fiscal Cycle Really Come From?” *CEPR Discussion Paper 4049*.
- Csaba L. (2006): *A fölemelkedő Európa*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Csaba L. (2009): „Unintended Consequences of Crisis Management” *Zeitschrift für Staats- und Europawissenschaften* 7(3-4):50-70.
- Drazen, A. (2002): *Fiscal Rules from a Political Economy Perspective* http://econweb.umd.edu/~drazen/Hard_To_Find_Papers/PE%20of%20Fiscal%20Rules62002.pdf. Lekérdezve: 2009.11.11.
- Drazen, A. (2001): „The Political Business Cycle after 25 Years” *NBER Macroeconomics Annual* 2000 15:75-138.
- Drazen, A. (2006): *Political Business Cycles* http://econweb.umd.edu/~drazen/Working_Papers/Palgrave_PBusinessCycle.pdf. Lekérdezve: 2009.11.11.
- Drazen, A.-Eslava, M. (2005): „Electoral Manipulation via expenditure Composition: Theory and Evidence” *NBER Working paper* 11085.
- Drazen, A.-Eslava, M. (2008): *Electoral Manipulation via voter-friendly spending: Theory and Evidence* http://econweb.umd.edu/~drazen/Working_Papers/voter_friendly_07162008.pdf Lekérdezve: 2009.11.11.
- Eslava, M. (2006): „The Political Economy of Fiscal Policy: Survey” *Inter-American Development Bank, Research Department Working Paper* 583.
- Hagen, T. (2007): *Estimating the effect of parliamentary elections on primary budget deficits in OECD countries* <http://www.accessecon.com/pubs/EB/2007/Volume8/EB-07H60001A.pdf>. Lekérdezve: 2009.12.15.
- Hallerberg, M.-de Souza, L.V. (2000): „The Political Business Cycles of EU Accession Countries” Tinbergen Institute Amsterdam *Discussion Paper* 85(2)
- Hibbs, D. (1977): „Political Parties and Macroeconomic Policy” *American Political Science* 71(Dec):1467-1487.
- Klomp, J. - de Haan, J. (2009): *Political Budget Cycles and Election Outcomes* <http://www.eea-esem.com/files/papers/EEA-ESEM/2009/307/paper%20klomp%20and%20de%20haan.pdf>. Lekérdezve: 2009.12.1.
- Martinez, L. (2008): *A theory of political cycles* Federal Reserve Bank of Richmond, Research Department http://www.richmondfed.org/research/economists/bios/pdfs/martinez_theory_political_cycles.pdf. Lekérdezve: 2009.11.11.
- Nordhaus, W. (1975): „The Political Business Cycle” *Review of Economic Studies* 42(2):169-190.

- Persson, T.-Tabellini, G. (2003): „Do Electoral Cycles Differ Across Political Systems?” *Innocenzo Gasparini Institute for Economic Research Working Paper* 232.
- Persson, T.-Svensson J. (1998): „Why a Stubborn Conservative Would Run a Deficit?” *Quarterly Journal of Economics* 104(2):325-345.
- Rogoff, K. (1987): „Equilibrium Political Budget Cycles” *NBER Working Paper* 2428.
- Rogoff, K.-Sibert, A. (1988): „Elections and Macroeconomic Policy Cycles” *Review of Economic Studies* 55(1):1-16.
- Schuknecht, L. (1996): „Political Business Cycles and Fiscal Policies in Developing Countries” *Kyklos* 49(2):155-170.
- Schuknecht, L. (2000): „Fiscal Policy Cycles and Public Expenditure in Developing Countries” *Public Choice* 102(1-2):115-130.
- Schuknecht, L. (2004): „EU Fiscal Rules - Issues and Lessons from Political Economy” *ECB Working Paper* Series No. 421.
- Shi, M.-Svensson, J. (2006): „Political Budget Cycles: Do They Differ Across Countries and Why?” *Journal of Public Economics* 90(8-9):1367-1398.
- Shi, M.-Svensson, J. (2003): „Political Budget Cycles: A Review of Recent Developments” *Nordic Journal of Political Economy* 29(1):67-76.
- Wyplosz, C. (2001): „Fiscal Policy: Institutions vs. Rules” *HEI Working Paper* No: 03/2002.